

MATERIÁL Y

HISTORIOGRAFIA V HISTORICKOM ÚSTAVE SAV V ROKOCH 2019 – 2020

MÁRIA ĎURKOVÁ

ĎURKOVÁ, Mária. Historiography at the Institute of History of the Slovak Academy of Sciences in 2019–2020. *Historický časopis*, 2021, 69, 4, pp. 755–775, Bratislava.

The publication activity of researchers from the Institute of History of the Slovak Academy of Sciences in 2019–2020 was successful and rich. A wide range of works on almost all chronological periods of Slovak history and some selected problems from general history continued the positive achievements of Slovak historiography. The most important results came from academic projects supported by grant agencies: the Agency for Research and Development and the Grant Agency of the Ministry of Education of Slovakia VEGA. More than 50 books, including individual and collective monographs, volumes of papers from academic conferences and popularizing works, were published by leading domestic and international publishers such as VEDA, vydavateľstvo SAV, Nakladatelství Lidové noviny Praha, Vandenhoeck & Ruprecht of Munich, Peter Lang Verlag of Frankfurt am Main, ibidem Verlag of Stuttgart, Ottovo nakladatelství of Prague, Ráció Kiadó of Budapest, and Wochenschau Verlag of Frankfurt am Main. From the point of view of content, various themes were represented in harmony with recent trends in Slovak and European historiography. Especially political, economic, cultural and social history were preferred, followed by the history of personalities, everyday life, the armed forces and churches, medicine and education. In conclusion, it is possible to state that the researchers of the Institute of History made significant contributions to Slovak and European historiography. They have continued to set the basic direction for the development of historiography in Slovakia.

Key words: Historiography. Institute of History of the Slovak Academy of Sciences. Slovakia. Academic research. Scientific grant supported projects.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2021.69.4.8>

Činnosť Historického ústavu SAV v uplynulých dvoch rokoch bola zameraná na základný historický výskum slovenských dejín v celej tematickej a chronologickej šírke, od najstarších čias až po súčasnosť i vybraných problémov všeobec-

ných dejín. Vedeckí pracovníci výsledky svojej práce prezentovali okrem bohatej pedagogickej i prednáškovej činnosti aj rozsiahlou publikačnou činnosťou, nielen doma, ale i v rámci stredoeurópskeho priestoru. Vydali celý rad kvalitných a zaujímavých publikácií, a to vyše 50 vedeckých a odborných monografií, syntéz, edícií prameňov a dokumentov, učebné pomôcky pre základné a stredné školy, ďalej vyše dvadsať konferenčných i nekonferenčných zborníkov a bibliografických prác. Okrem toho publikovali množstvo vedeckých a odborných kapitol a štúdií v domácich a zahraničných renomovaných periodikách, zborníkoch i monografiách. V štúdií je z priestorových dôvodov venovaná pozornosť len knižným publikáciám. V rokoch 2019 – 2020 Historický ústav SAV vydával päť titulov časopisov a ročeniek.

Väčšina publikácií vyšla v renomovaných slovenských vydavateľstvách, akými sú: vydavateľstvo SAV VEDA, Marenčin PT, vydavateľstvo Premedia, vydavateľstvo RAK, HADART Publishing, Lindeni, Albatros Media Slovakia, Post Bellum, vydavateľstvo Igor-Ilit'-RadioPrint, Slovart a ďalšie. Z renomovaných zahraničných vydavateľstiev treba v prvom rade spomenúť: Peter Lang Verlag, Vandenhoeck & Ruprecht München, ibidem - Verlag Stuttgart, Ottovo nakladateľství Praha, Ráció Kiadó Budapest, Wochenschau Verlag Frankfurt am Main a ďalšie.

Najvýznamnejšie výsledky vedeckej práce autorov aj v tomto období sú výstupy z vedeckých projektov finančne podporovaných dvomi vedeckými grantovými agentúrami: Agentúrou pre výskum a vývoj (ďalej APVV) a Grantovou agentúrou Ministerstva školstva SR VEGA.

Publikácie, ktoré vznikli s podporou agentúry pre výskum a vývoj (APVV)

Cieľom projektu APVV – Individuum a spoločnosť – ich vzájomná reflexia v historickom procese je skúmanie postavenie jedinca v spoločnosti z interdisciplinárneho hľadiska. Pre fungovanie ústavu je veľmi dôležitým projektom, pretože v uplynulom období vyšlo najviac výstupov, a to až pätnásť individuálnych a kolektívnych monografií. Ich obsahová stránka je rôzna. Tematicky a chronologicky sú zamerané na výskum politických, hospodárskych dejín i výskum dejín každodennosti, ako aj výskum osobností v dejinách od obdobia stredoveku až do súčasnosti.

Tomáš Homola vo svojej publikácii *Na vzostupe moci: zahraničná politika Mateja Korvína v stredoeurópskom priestore v rokoch 1458 – 1471* prináša nové pohľady na politické udalosti v druhej polovici 15. storočia. Okrem už uvedeného projektu APVV publikácia vyšla aj s podporou grantovej agentúry VEGA a jej projektu *Symboly, gestá a ceremónie v stredoveku*.¹

1 HOMOLA, Tomáš. *Na vzostupe moci: zahraničná politika Mateja Korvína v stredoeuróp-*

Diana Duchoňová a Tünde Lengyelová sú autorkami zaujímavej monografie z dejín novoveku *Die Frühneuzeitliche Adelsküche im Königreich Ungarn: Küchenorganisation, Speisen und Getränke*. Pútavým spôsobom sledujú kultúru stravovania šľachty, spôsoby stolovania, výber jedál a nápojov a organizáciu práce v kuchyni na šľachtickom dvore. Knihu podporila aj grantová agentúra VEGA s projektom Spoločnosť raného novoveku – identity, konflikty, interakcie.²

Z obdobia novoveku je venovaná problematike historicko-stavebnému vývoju šľachtických kaštieľov a kúrií aj ďalšia publikácia *Vidiecke šľachtické sídla v Spišskej stolici*, na ktorej sa spoluautorsky podieľal Tomáš Janura.³ Svojím zameraním nadväzuje na úspešnú sériu vydaných monografií o šľachtických sídlach v rôznych historických regiónoch Slovenska.⁴

Do rúk čitateľom sa dostala tematicky atraktívna kolektívna monografia Michala Bada a Diany Duchoňovej *Pohromy, katastrofy a nešťastia v dejinách našich miest*, ktorá predstavuje prvý ucelenejší pohľad na tému katastrof a nešťastí v dejinách našich miest v období novoveku. Na knihe autorsky participovali Michal Bada, Viliam Čičaj, Diana Duchoňová a Eva Frimmová. Kniha vyšla aj v rámci projektu VEGA Spoločnosť raného novoveku – identity, konflikty, interakcie.⁵

V rámci projektu APVV Individuum a spoločnosť – ich vzájomná reflexia v historickom procese vznikli v uplynulom období aj viaceré tzv. príležitostné monografie, najčastejšie k významným životným jubileám alebo k historickým

skom priestore v rokoch 1458 – 1471. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019. 192 s. ISBN 978-80-224-1736-5.

- 2 DUCHOŇOVÁ, Diana – LENGYELOVÁ, Tünde. *Die Frühneuzeitliche Adelsküche im Königreich Ungarn: Küchenorganisation, Speisen und Getränke*. Stuttgart: ibidem Verlag, 2019. 343 s. ISBN 978-3-8382-1250-0.
- 3 JANURA, Tomáš – HAVIAROVÁ, Michaela. *Vidiecke šľachtické sídla v Spišskej stolici*. [s. l.]: Spoločnosť Kolomana Sokola; Historický ústav SAV, 2019. 192 s. ISBN 978-80-89756-16-2.
- 4 JANURA, Tomáš – FILLOVÁ, Eubica – ŠIMKOVIC, Pavol. *Vidiecke šľachtické sídla v Zvolenskej stolici*. [s. l.]: Spoločnosť Kolomana Sokola, 2016. 134 s. ISBN 978-80-89756-10-0; JANURA, Tomáš – ZVEDELOVÁ, Kristína – SOBOLA, Marek. *Vidiecke šľachtické sídla v Turčianskej stolici*. Bratislava: Spoločnosť Kolomana Sokola s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR; Historický ústav SAV, 2014. 198 s. ISBN 978-80-89756-02-5; JANURA, Tomáš – ČAJKA, Michal. *Vidiecke šľachtické sídla v Oravskej stolici*. Anglický preklad Blanka Szeghyová (s. 108 – 109). Liptovská galéria Petra Michala Bohúňa v Liptovskom Mikuláši; Historický ústav SAV, 2011. 118 s. ISBN 978-80-85706-51-2; JANURA, Tomáš. *Vidiecke šľachtické sídla v Liptovskej stolici*. [s. l.]: Žilinský samosprávny kraj, Liptovská galéria Petra Michala Bohúňa v Liptovskom Mikuláši, v spolupráci s Historickým ústavom SAV, 2008. 127 s. ISBN 978-80-85706-45-1.
- 5 BADA, Michal – DUCHOŇOVÁ, Diana et al. *Pohromy, katastrofy a nešťastia v dejinách našich miest*. Bratislava: Vydavateľstvo Igor-Iliť – RádioPrint, 2019. 555 s. ISBN 978-80-89867-05-9.

výročiam. Kolektívna monografia Diany Duchoňovej a Tünde Lengyelovej *Historik na cestách* vznikla pri príležitosti významného životného jubilea Viliama Čičaja, popredného odborníka na novoveké dejiny. Jeho kolegovia, priatelia a doktorandi (Michal Bada, Diana Duchoňová, Eva Frimmová, Anna Fundárková, Katarína Hradská, Tomáš Janura, Mária Kohútová, Eva Kowalská, Tünde Lengyelová, Ján Lukačka, Blanka Szeghyová a Alžbeta Sedliaková) vo svojich príspevkoch priniesli široký záber rôznych tém. Väčšina z nich sa týka skúmaného obdobia, ktoré je blízke jubilentovi (dejiny miest, šľachty, knižnej kultúry a vzdelanosti).⁶

Druhá jubilejná kolektívna monografia *Obraz a odraz osobnosti modernej doby. K „70“ historikov Jana Peška a Stanislava Sikoru* je venovaná významným životným jubileám historikov Jana Peška a Stanislava Sikoru, ktorí sú poprednými odborníkmi na moderné slovenské dejiny 20. storočia. Široký autorický kolektív pod vedením Slavomíra Micháleka (Jakub Drábik, Anna Falisová, Bohumila Ferenčuhová, Martina Fiamová, Ľudovít Hallon, Matej Hanula, Ján Hlavinka, Adam Hudek, Vlasta Jaksicsová, Ivan Kamenec, Ľubica Kázmerová, Dušan Kováč, Natália Krajčovičová, Miroslav Londák, Elena Londáková, Katarína Hradská, Slavomír Michálek, Linda Osyková, Zuzana Poláčková, Mirioslav Sabol, Alžbeta Sedliaková, Dušan Segeš, Agáta Šústová Drelová, Marína Zavadská) prináša rôzne témy z medzivojnového obdobia, slovenského autonomizmu, arizácie, cez obdobie československej socialistickej republiky až po vznik samostatnej Slovenskej republiky.⁷

Z moderných slovenských dejín 20. storočia zaznamenal výrazný nárast záujmu o nové interpretácie udalostí prvej svetovej vojny, ako aj o nové pohľady na významné osobnosti, ktoré v nej pôsobili. Publikácia Michala Kšíňana *L'homme qui parlait avec les étoiles: Milan Rastislav Štefánik, héros franco-slovaque de la Grande Guerre* je toho dôkazom. Ide o prvú modernú vedeckú biografiu M. R. Štefánika, ktorá ponúka čitateľom komplexný obraz „národného hrdinu“. Publikáciu podporila okrem grantovej agentúry APVV aj grantová agentúra VEGA s projektom Politická integrácia spoločensky marginalizovaných vrstiev v období vzostupu masovej politiky a demokratizácie spoločnosti na Slovensku od konca 19. storočia do roku 1939.⁸

6 DUCHOŇOVÁ, Diana – LENGYELOVÁ, Tünde et al. *Historik na cestách: jubileum Viliama Čičaja*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2018. 320 s. ISBN 978-80-224-1708-2.

7 MICHÁLEK, Slavomír et al. *Obraz a odraz osobnosti modernej doby: K „70“ historikov Jana Peška a Stanislava Sikoru*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019. 632 s. ISBN 978-80-224-1733-4.

8 KŠIŇAN, Michal. *L'homme qui parlait avec les étoiles : Milan Rastislav Štefánik, héros franco-slovaque de la Grande Guerre*. Paris: Eur'orbem, 2019. 344 s. Collection Histoire(s). ISBN 979-10-96982-08-0. ISSN 2558-0701.

Významným osobnostiam v prvej polovici 20. storočia je venovaná monografia Slavomíra Micháleka *Milan Rastislav Štefánik and Those Who Followed Him*. Kniha okrem postavy M. R. Štefánika prináša nové poznatky o osudoch ďalších známych i menej známych Slovákov, ktorí zanechali výraznú stopu v diplomacii a v československo-amerických vzťahoch v prvej polovici 20. storočia (Štefan Osuský, Vladimír Martin Palic, Vladimír Svetozár Hurban, Juraj Slávik Neresnický, Ivan Krno a Ján Papánek).⁹

Dejinám správy je venovaná publikácia *Formovanie a činnosť ústredných orgánov štátnej správy na autonómnom Slovensku (október 1938 – marec 1939)* od Martiny Fiamovej. Publikácia je zameraná na vznik, formovanie a činnosť základných zložiek ústrednej štátnej správy – vlády a ministerstiev. Sleduje genézu, štruktúru a kompetencie orgánov štátnej moci nielen na úrovni jednotlivých autonómnych úradov, ale aj v rovine vzťahov s centrálnym aparátom štátnej správy v Prahe.¹⁰

V neposlednom rade treba spomenúť viaceré zaujímavé publikácie z oblasti kultúrnych dejín a dejín školstva. Vlasta Jaksicsová je autorkou knihy *Čas Herodes alebo šťastný vek?: spor o modernitu v slovenskej spoločnosti a v kultúre*. Knihu podporila aj grantová agentúra VEGA s projektom Povojnové Slovensko – od ľudovej demokracie cez komunizmus k demokratickej SR.¹¹ Monografia Ľubice Kázmerovej *Príbeh učiteľa. Jozef Sivák v školských službách 1918 – 1944* skúma problematiku školstva za prvej československej republiky. Kniha vyšla aj s podporou projektu od grantovej agentúry VEGA Kultúrna infraštruktúra školskej politiky čs. štátu a jej realizácia na Slovensku v rokoch 1918 – 1939.¹²

V uplynulom období sa konal už šiesty ročník podujatia Sláva šľachetným. Výstupom je šiesty zväzok monografie *Sláva šľachetným VI. Učiteľ je okno do sveta a života*, ktorú pripravil kolektív autorov pod vedením Daniely Kodajovej. Na monografii autorsky participovali z Historického ústavu SAV: Matej Hanula, Karol Hollý, Daniela Kodajová, Peter Macho a Slavomír Michálek. Vo svojich príspevkoch autori prezentujú individuálne osudy a mnohostrannú činnosť slo-

9 MICHÁLEK, Slavomír. *Milan Rastislav Štefánik and Those Who Followed Him*. Berlin: Peter Lang; Bratislava: VEDA, Publishing House, 2019. 309 s. ISBN 978-3-631-80316-5. ISSN 2195-1845.

10 FIAMOVÁ, Martina. *Formovanie a činnosť ústredných orgánov štátnej správy na autonómnom Slovensku (október 1938 – marec 1939)*. Bratislava: Historický ústav SAV; VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020. 264 s. ISBN 978-80-224-1855-3.

11 JAKSICSOVÁ, Vlasta. *Čas Herodes alebo šťastný vek?: spor o modernitu v slovenskej spoločnosti a v kultúre*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV; Centrum spoločných činností SAV; Historický ústav SAV, 2020. 351 s. ISBN 978-80-224-1844-7.

12 KÁZMEROVÁ, Ľubica. *Príbeh učiteľa: Jozef Sivák v školských službách 1918 – 1944*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV; Historický ústav SAV, 2019. 112 s. ISBN 978-80-224-1749-5.

venských učiteľov od Tolerančného patentu na konci 18. storočia až po druhú polovicu 20. storočia. Sústredili sa na dosiaľ málo známych učiteľov ľudových, cirkevných i štátnych škôl a na ich pôsobenie ako národných aktivistov (spisovateľov, maliarov, skladateľov, folkloristov a pod.).¹³

Posledné dve knihy, ktoré vznikli v rámci projektu APVV – Individuum a spoločnosť sú venované moderným slovenským dejinám 20. storočia a vyšli v renomovanom zahraničnom vydavateľstve Peter Lang. Publikácia *Alexander Dubček. The Symbol of Spring* je určená najmä zahraničnému čitateľovi a podáva podrobnú biografiu Alexandra Dubčeka, významnej osobnosti československého politického života v 60. rokoch 20. storočia. Všíma si najmä jeho víziu „socializmu s ľudskou tvárou“, sleduje jeho politické osudy a kariéru v 60. rokoch minulého storočia a následne jeho 20-ročnú izoláciu, napriek ktorej zostala jeho popularita nezmenená. Kniha vznikla pod vedením editorov Miroslava Londáka a Slavomíra Micháleka a podieľal sa na nej široký autorský kolektív z HÚ SAV (Juraj Benko, Adam Hudek, Vlasta Jaksicsová, Miroslav Londák, Elena Londáková, Slavomír Michálek, Jan Pešek, Stanislav Sikora a Jozef Žatkuliak).¹⁴

Kolektívna monografia *Die Slowakei und die europäische Integration* prináša kompletný obraz formovania moderného slovenského národa od uhorských čias, cez rok 1918 a vznik Československej republiky až po utvorenie slovenskej štátnosti 1. januára 1993. Publikáciu editorsky pripravili z HÚ SAV Miroslav Londák, Slavomír Michálek a autorsky na nej participovali Valerián Bystrický, Ľudovít Hallon, Miroslav Londák, Elena Londáková, Slavomír Michálek, Miroslav Sabol, Milena Sokolová, Milan Zemko a Jozef Žatkuliak.¹⁵

V poslednej dobe sa stalo zvykom, že vydavateľstvá vydávajú knižné vydania rozhovorov s významnými osobnosťami. V roku 2019 vyšiel prvý zväzok edície rozhovorov s dejinami *LÉGO: Rozhovor s dejinami: Ivan Kamenec o cestách slovenskej histórie s Miroslavom Michelom*, ktorý približuje tvorbu významného slovenského historika Ivana Kamenca.¹⁶

13 *Sláva šľachtyným VI.: učiteľ je okno do sveta a života*. Zostavovateľ Daniela Kodajová. Lip-tovský Mikuláš: Spolok Martina Rázusa, 2020. 400 s. ISBN 978-80-972016-78.

14 *Alexander Dubček: The Symbol of Spring*. Editors Miroslav Londák, Slavomír Michálek. Berlin: Peter Lang; Bratislava: VEDA, Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, 2019. 556 s. ISBN 978-3-631-73135-2. ISSN 2195-1845.

15 *Die Slowakei und die europäische Integration*. Herausgeber Miroslav Londák, Slavomír Michálek, Peter Weiss. Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Warszawa; Wien : Peter Lang : VEDA, Publishing House, 2019. 392 s. ISBN 978-80-224-1722-8. ISSN 2195-1845.

16 KAMENEC, Ivan – MICHELA, Miroslav. *Rozhovor s dejinami: Ivan Kamenec o cestách slovenskej histórie s Miroslavom Michelom*. Zodpovední redaktori Jozef Hyrja, Jakub Drábik. 1. vydanie. Bratislava: HADART Publishing, 2019. 156 s. LÉGO, 1. zv. ISBN 978-80-99941-00-8.

Aj ďalší projekt APVV – kontinuity a diskontinuity politických a spoločenských elít na Slovensku v 19. a 20. storočí priniesol v uplynulom období viaceré zaujímavé publikačné výstupy.

V publikácii Józsefa Demmela „*Ludožrút v Hornom Uhorsku*“. *Príbeh Belu Grünwalda* oživa negatívna postava slovenskej národnej pamäti Bela Grünwald. Autor hľadá odpovede, čo viedlo tohto uhorského politika k rozhodnutiu zaviesť tri slovenské gymnázia a Maticu slovenskú v roku 1874, všima si viaceré zlomové línie, ktoré rozdeľovali miestnu elitu z jazykového, politického, náboženského či iného hľadiska a odkrýva charakteristické črty spoločenského a politického prostredia 19. storočia. Kniha vyšla aj s podporou projektu VEGA Politická korupcia na území Slovenska v 19. a 20. storočí.¹⁷

Štefan Gaučík vo svojej monografii *Mestské múzeum v Prešporku v kontexte doby (1868 – 1918)* prináša nové pohľady na dejiny múzea v Bratislave. Autor sa zameriava hlavne na problémové okruhy v dejinách Mestského múzea v období dualizmu, skúma ideové, kultúrne, múzejné, inštitucionálne a nadregionálne stránky vývoja múzea, ako aj podoby formovania zbierkotvornej myšlienky od založenia múzea v roku 1868 až po rozpad Uhorska v roku 1918.¹⁸

V knihe Romana Holeca *Bratislavskí Habsburgovci* prináša autor s profesionálnou erudiáciou sebe vlastnou čitateľom zaujímavý príbeh troch generácií tzv. židlochovicko-těšínskej línie Habsburgovcov v 19. a v prvej polovici 20. storočia. Podstatná časť života druhej generácie (arcivojvoda Fridrich a Izabela) bola spojená s Bratislavou, kde viac ako dve desaťročia patrili k najprominentnejším a najbohatším obyvateľom mesta. Autor si všima aj ich španielskych príbuzných, pričom poukazuje na to, že niektorí z nich sa usadili aj v iných častiach Slovenska (Stará Ľubovňa). Kniha vyšla s podporou projektu VEGA Politická korupcia na území Slovenska v 19. a 20. storočí.¹⁹

V uplynulých dvoch rokoch sa v HÚ SAV pokračovalo aj vo vydávaní diel v edícii pod názvom Slovenská historiografia. Ide o práce, v ktorých autori prezentujú výber svojich starších vedeckých prác, štúdií, článkov a esejí. Publikácia Eleny Mannovej *Minulosť ako supermarket?: spôsoby reprezentácie a aktualizácie dejín Slovenska* je o osobných reflexiách autorky na historickú pamäť, o spomínaní, o reprezentovaní predstáv o minulosti, o vrstvení spomienok na dejiny na dnešnom území Slovenska. Ambíciou autorky je ukázať čitateľom, že

17 DEMMEL, József. „*Ludožrút*“ v *Hornom Uhorsku: príbeh Belu Grünwalda*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV: Historický ústav SAV, 2020. 285 s. ISBN 978-615-56-7545-4.

18 GAUČÍK, Štefan. *Mestské múzeum v Prešporku v kontexte doby (1868 – 1918): In memoriam József Könyöki*. Bratislava: Historický ústav SAV; VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019. 212 s. ISBN 978-80-224-1707-5.

19 HOLEC, Roman. *Bratislavskí Habsburgovci*. Bratislava: Marenčin PT, 2019. 252 s. ISBN 978-80-569-02547.

minulosť je zložitá, komplexná a mnohotvárna, no pamäť je vždy redukovaná, a to často aj zámerne.²⁰

Posledným knižným titulom z uvedeného projektu APVV je kolektívna monografia *Elity a kontraelity na Slovensku v 19. a 20. storočí. Kontinuity a diskontinuity*, ktorú editorsky pripravili Adam Hudek a Peter Šoltés a podieľal sa na nej široký autorský kolektív. Z Historického ústavu SAV sú to: Juraj Benko, Jozsef Demmel, Gabriela Dudeková Kováčová, Martina Fiamová, Štefan Gaučík, Roman Holec, Ľudovít Hallon, Ján Hlavinka, Adam Hudek, Ivona Kollárová, Dušan Kováč, Peter Macho, Elena Mannová, Miroslav Sabol, Dušan Segeš, Peter Šoltés, László Vörös. Vo svojich príspevkoch autori analyzujú rôzne podoby a prejavy moci politických, ekonomických, intelektuálnych a kultúrnych elít od konca 18. storočia až po etablovanie komunistickej diktatúry v ČSSR v 50. rokoch 20. storočia. Odbornej i laickej čitateľskej verejnosti ponúkajú rôzne nové pohľady na minulé i súčasné historické vývojové tendencie.²¹

Viacere zaujímavé individuálne i kolektívne monografie vyšli aj v rámci projektu APVV Z monarchie do republiky. Proces tranzície spoločnosti na Slovensku v európskom kontexte. V prvom rade treba spomenúť publikáciu Gabriely Dudekovej Kováčovej *Človek vo vojne: stratégie prežitia a sociálne dôsledky prvej svetovej vojny na Slovensku*, ktorá je syntézou doterajšieho výskumu a čiastkových publikácií autorky o dôsledkoch Veľkej vojny na človeka – jednotlivca a spoločnosť. Čitateľom približuje výnimočný režim a jeho nástroje (bezpečnostné opatrenia, perzekúcie, cenzúru, propagandu), vplyv vojny na každodenný život v zázemí, rôzne podoby skúseností za vojny (osobitne žien a detí), ďalej zhodnocuje fenomén vojnovnej hystérie na začiatku vojny a proces radikalizácie postojov vojakov i civilov v priebehu vojny. Kniha vyšla aj vďaka podpore grantovej produkcie VEGA Politická integrácia spoločensky marginalizovaných vrstiev v období vzostupu masovej politiky a demokratizácie spoločnosti na Slovensku od konca 19. storočia do roku 1939.²²

Peter Macho vo svojej monografii *Milan Rastislav Štefánik ako symbol* zhrnul výsledky dlhoročného výskumu o formovaní posmrtného Štefánikovho kultu a jeho reflexii v meniacich sa režimoch. Autor si všima postoje spoločnosti, jej jednotlivých aktérov a skupín k Štefánikovi ako symbolu, ktoré sa s nim identi-

20 MANNOVÁ, Elena. *Minulosť ako supermarket? spôsoby reprezentácie a aktualizácie dejín Slovenska*. Bratislava: Historický ústav SAV; VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019. 463 s. Edícia Slovenská historiografia. ISBN 978-80-224-1706-8.

21 *Elity a kontraelity na Slovensku v 19. a 20. storočí. Kontinuity a diskontinuity*. Editori Adam Hudek, Peter Šoltés. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019. 576 s. ISBN 978-80-224-1778-5.

22 DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela. *Človek vo vojne : stratégie prežitia a sociálne dôsledky prvej svetovej vojny na Slovensku*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV; Historický ústav SAV, 2019. 326 s. ISBN 978-80-224-1786-0.

fikovali, vymedzovali sa voči nemu alebo rôznym spôsobom si ho privlastňovali a využívali. Kniha prináša mnoho nových informácií o tom, ako tento symbol fungoval v ideológii, kultúre a umení, ako obsadzoval verejný priestor slovenských miest a ako bol z neho odstraňovaný a akú úlohu zohrával pri formovaní kolektívnej pamäti a identity.²³

Kolektívna monografia „*S ľudom a pre ľud*“: cesty k demokracii na Slovensku za monarchie a prvej republiky, ktorú zostavili Juraj Benko a Gabriela Dudeková Kováčová prináša celý rad nových poznatkov o demokratizácii spoločnosti na našom území, o vývoji politických strán i o prieniku politiky do každodenného života ľudí, ktorý sa urýchlil najmä po vzniku prvej republiky a po zavedení všeobecného volebného práva. Autorsky na publikácii z HÚ SAV participovali Juraj Benko, Dušan Kováč, Peter Macho, Matej Hanula, Linda Osyková a Gabriela Dudeková Kováčová. Kniha vyšla aj s podporou projektu VEGA Politická integrácia spoločensky marginalizovaných vrstiev v období vzostupu masovej politiky a demokratizácie spoločnosti na Slovensku od konca 19. storočia do roku 1939.²⁴

Posledná publikácia, ktorá vznikla s podporou APVV Z monarchie do republiky: proces tranzície spoločnosti na Slovensku v európskom kontexte je z hospodárskej problematiky. Debutujúca autorka Jana-Magdaléna Májeková sa vo svojej monografii *Prešporskí pekári a ich špeciality* zamerala na výskum dejín pekárenského remesla od stredoveku až do 19. storočia na území dnešnej Bratislavy.²⁵

V rámci projektu APVV Na ceste k modernej spoločnosti. Tri storočia novoveku vznikli dve významné diela. Na novej vedecko-populárnej publikácii *Epidémie v dejinách* editorsky i autorsky participoval početný kolektív archeológov i historikov. Z HÚ SAV sa na knihe podieľali dvaja pracovníci, a to Oliver Zajac a Jozef Hyrja. Kniha čitateľom predstavuje najstaršie podoby moru a epidémií z čias praveku, vyčítanie čiernej smrti v stredoveku a popisuje epidémie cholery, týfusu či španielskej chrípky, ktoré už ľudstvo dokázalo v minulosti prekonať.²⁶

Druhá kniha, ktorá je výsledkom projektu APVV Na ceste k modernej spoločnosti. Tri storočia novoveku je zo sociálnych dejín. Ingrid Kušniráková sa vo svojej monografii *Za bránami sirotincov: počiatky ústavnej starostlivosti o osi-*

23 MACHO, Peter. *Milan Rastislav Štefánik ako symbol*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV; Historický ústav SAV, 2019. 287 s. ISBN 978-80-224-1785-3.

24 BENKO, Juraj – DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela et al. „*S ľudom a pre ľud*“: cesty k demokracii na Slovensku za monarchie a prvej republiky. Bratislava: Historický ústav SAV; VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020. 395 s. ISBN 978-80-224-1866-9.

25 MÁJEKOVÁ, Jana-Magdaléna. *Prešporskí pekári a ich špeciality*. Bratislava: Marenčin PT, 2020. 192 s. Bratislava-Pressburg. ISBN 978-80-569-0544-9.

26 *Epidémie v dejinách: Ľudstvo v boji s neviditeľnými nepriateľmi*. Editori Branislav Kovár, Oliver Zajac, Lucia Benediková. Bratislava: Premedia, 2020. 293 s. ISBN 978-80-8159-836-4.

relé deti v Uhorsku podujala preskúmať počiatky ústavnej starostlivosti o siroty v Uhorsku v rokoch 1750 – 1815. Autorka si všíma najmä počiatky ústavnej starostlivosti o siroty, dejiny sirotincov, ich zakladateľov, výchovno-vzdelávacie a konfesijné ciele, zamestnancov ústavov a finančné zabezpečenie.²⁷

V rámci projektu APVV Od denára k euru. Fenomén peňazí v dejinách Slovenska od stredoveku po súčasnosť vznikli dve diela, ktoré významným spôsobom obohatili poznanie našej minulosti. Zo stredovekých dejín je to kniha Angeliky Herucovej *Palatíni arpádovských kráľov*, ktorá mapuje vývoj hodností palatínov v dejinách Uhorského kráľovstva. Cieľom autorky bolo priblížiť čitateľom na konkrétnych príkladoch a analýze vybraných zmienok v prameňoch rôzne aspekty palatínskej funkcie z hľadiska zachovaných zákonov a kráľovských nariadení, jeho súdnej moci, účasti na politickom dianí v kráľovstve i mimo neho, ale aj z hľadiska kariéry šľachtica. Kniha vyšla zároveň s podporou grantovej agentúry a projektu VEGA *Symboly, gestá a ceremónie v stredoveku*.²⁸

Dejiny samostatnej Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 sú stále aktuálnou témou, ktorá svojou kontroverznosťou priťahuje odborníkov i laickú verejnosť. Medzi menej preskúmané problémy patrí aj jej hospodársky vývoj. V poslednom období sa však situácia v danej oblasti rýchlo mení. Uvedenou problematikou sa už dlhšie systematicky zaoberá skupina vedeckých pracovníkov HÚ SAV z oddelenia novších dejín (Ján Hlavinka, Martina Fiamová, Michal Schvarc) a z oddelenia dejín vied a techniky (Ľudovít Hallon, Miroslav Sabol). Tento kolektív autorov doplnili ešte Miroslav Fabricius, Karol Hollý, ako aj viacerí autori z Univerzity Mateja Bela a spoločne vypracovali kolektívnu monografiu *Vzostup a pád hospodárskeho vývoja Slovenska 1942 – 1945*, ktorá podáva syntetizujúcu obraz kľúčových tém hospodárskeho vývoja Slovenska v rokoch 1942 – 1945.²⁹ Štruktúra monografie a hlavné témy nadväzujú na prvý diel, ktorý vyšiel v roku 2015 pod názvom *Lesk a tiene hospodárskeho rozvoja Slovenska v rokoch 1939 – 1941*.³⁰ Zostavovateľsky sa na druhom diele podieľal Ľudovít Hallon. Pribudli aj témy, ktoré sa z rôznych príčin do prvého dielu nedostali, konkrétne arizácia, hospodárske pomery v SNP, nasadenie civilných

27 KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid. *Za bránami sirotincov: počiatky ústavnej starostlivosti o osirelé deti v Uhorsku*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV; Historický ústav SAV, 2019. 303 s. ISBN 978-80-224-1794-5.

28 HERUCOVÁ, Angelika. *Palatíni arpádovských kráľov*. Bratislava: Historický ústav SAV; VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020. 288 s. ISBN 978-80-224-1780-8.

29 *Vzostup a pád hospodárskeho vývoja Slovenska 1942 – 1945*. Zostavovatelia Ľudovít Hallon, Peter Mičko. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV; Historický ústav SAV, 2019. 592 s. ISBN 978-80-224-1779-2.

30 MIČKO, Peter – HALLON, Ľudovít et al. *Lesk a tiene hospodárskeho rozvoja Slovenska v rokoch 1939 – 1941*. Krakow: Spolok Slovákov v Poľsku; Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. 418 s. ISBN 978-83-7490-865-8.

pracovních síl na obranné práce a rozklad hospodárstva, ako aj vojnové škody. Kniha vyšla aj s podporou grantovej agentúry VEGA Vzostup a pád hospodárskeho vývoja Slovenska 1942 – 1945.

Vedeckí pracovníci oddelenia dejín architektúry (Henrieta Moravčíková, Peter Szalay, Katarína Haberlandová, Laura Krišteková) v rámci projektu APVV Nezamýšľané mesto: architektonické a urbanistické koncepcie 19. a 20. storočia v mestskej štruktúre Bratislavy vydali publikáciu *Bratislava (ne)plánované mesto = Bratislava (un)planned city*, ktorá mapuje plánovanie a výstavbu Bratislavy v 20. storočí. Všíma si urbanistické a architektonické zámery, opisuje javy a procesy charakteristické pre Bratislavu. Publikáciu podporila aj grantová agentúra VEGA s projektom Neplánované mesto: architektonické a urbanistické koncepcie 20. storočia a ich priemet do mestskej štruktúry Bratislavy.³¹

Druhá nemenej zaujímavá vedecko-populárna publikácia z produkcie pracovníkov oddelenia dejín architektúry (Peter Szalay, Laura Krišteková, Katarína Haberlandová) *Vojnová Bratislava 1939 – 1945* prináša analýzu architektonickej histórie obdobia Slovenského štátu, sleduje osudy architektov a staviteľov a podkrýva rôzne tragédie, zlyhania a víťazstva, ktorými žila Bratislava vo vojnovom období. Monografia vyšla pod editorskou taktovkou Petra Szalaya. Okrem projektu APVV Nezamýšľané mesto: architektonické a urbanistické koncepcie 19. a 20. storočia v mestskej štruktúre Bratislavy knihu podporila aj grantová agentúra VEGA s projektom Neplánované mesto: architektonické a urbanistické koncepcie 20. storočia a ich priemet do mestskej štruktúry Bratislavy.³²

Publikácie, ktoré vznikli s podporou grantovej agentúry VEGA

V neposlednom rade treba vyzdvihnúť aj publikačnú činnosť pracovníkov ústavu, ktorá vznikla v rámci projektov grantovej agentúry VEGA. Aj tu bola knižná produkcia chronologicky i tematicky rozmanitá.

Výskum rituálov, symbolov, festivít a ceremónií patrí k obľúbeným, podnetným a stále sa rozvíjajúcim témam európskej medievistiky. Kolektív autorov (za HÚ SAV: Peter Bystrický, Tomáš Homoľa, Pavol Hudáček, Miriam Hlavačková, Žofia Lysá a Dušan Zupka) pod editorskou taktovkou Petra Bystrického pripravil monografiu *Gestá, symboly, ceremónie a rituály v stredoveku*, ktorá prináša čitateľom najdôležitejšie, najznámejšie alebo aj menej známe rituály a rituálne konania v stredoveku. Kniha vyšla s podporou dvoch grantových projektov

31 MORAVČÍKOVÁ, Henrieta – SZALAY, Peter – HABERLANDOVÁ, Katarína – KRIŠTEKOVÁ, Laura – BOČKOVÁ, Monika. *Bratislava (un)planned city = Bratislava (ne)plánované mesto*. Editor Jana Behulová. Bratislava: SLOVART, 2020. 613 pp. ISBN 978-80-556-4696-1.

32 *Vojnová Bratislava: 1939 – 1945*. Editor Peter Szalay. Bratislava: Marenčin PT, 2019. 335 s. ISBN 978-80-569-0131-1.

VEGA: Symboly, gestá a ceremónie v stredoveku a Panovnícka moc v stredoveku. Vývoj panovníckej moci od veľkomoravských kniežat po kráľov neskorého stredoveku.³³

Publikácia Jany Laslavíkovej *Mestské divadlo v Prešporke na sklonku 19. storočia: medzi provinciou a metropolou* je nesporne obohatením vedeckého poznania dejín slovenského divadelníctva. Zachytáva fungovanie divadla od postavenia budovy až po vznik inštitúcie Slovenského národného divadla. Zároveň ponúka pohľad na činnosť divadelných riaditeľov a ich umeleckých súborov, ktoré prenášali predstavenia v nemeckom a maďarskom jazyku. Autorka upriamuje pozornosť na technickú a umeleckú prevádzku Mestského divadla v Prešporke v kontexte mestských divadiel v priestore dnešnej strednej Európy. Zameriava sa na roky 1886 – 1899, pričom venuje pozornosť najmä dvom divadelným riaditeľom (Max Kmentt a Emanuel Raul), ktorí v danom období profilovali Mestské divadlo v Prešporke. Ich pôsobenie v Prešporke nebolo dosiaľ odborné spracované a vyhodnotené. Monografia je prvou časťou v rámci plánovaných zväzkov o dejinách Mestského divadla v Prešporke a vznikla v spolupráci HÚ SAV s Hudobným centrom na Katedre muzikológie FFUK s podporou grantového projektu VEGA Hudobné divadlo od druhej polovice 19. storočia do prvej polovice 20. storočia (osobnosti, inštitúcie, repertoár, reflexia).³⁴

Ján Hlavinka je spolueditorom a spoluautorom publikácie *Tábor smrti Sobibor: dejiny a odkaz*. Kniha mapuje udalosti v koncentračnom tábore Sobibor počas 2. svetovej vojny z pohľadu najnovších historických a etnologických výskumov. Je výstupom z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave, kde sa zišli odborníci na výskum tejto problematiky a jej súčasných reflexií z vedeckých inštitúcií Izraela, Talianska, Rakúska, Poľska, Česka i Slovenskej republiky, a ktorú pripravili z iniciatívy predsedu Ústredného zväzu ŽNO Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, Dokumentačné stredisko holokaustu a Ústredný zväz židovských náboženských obcí na Slovensku. Publikácia vznikla zároveň s podporou projektu VEGA Vojnový slovenský štát a holokaust v aktuálnom spoločenskom diskurze (etnologický pohľad).³⁵

Po úspešnej knihe rozhovorov s Ivanom Kamencom (Rozhovor s dejinami), ktorý spracoval Miroslav Michela, vydalo vydavateľstvo Hadart druhý zväzok

33 *Gestá, symboly, ceremónie a rituály v stredoveku*. Editor Peter Bystrický. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV; Historický ústav SAV, 2019. 263 s. ISBN 978-80-224-1787-7.

34 LASLAVÍKOVÁ, Jana. *Mestské divadlo v Prešporke na sklonku 19. storočia : medzi provinciou a metropolou*. Bratislava: Hudobné centrum; Historický ústav SAV, 2020. 356 [+ 217] s. ISBN 978-80-89427-47-5.

35 *Tábor smrti Sobibor: dejiny a odkaz*. Editori Ján Hlavinka, Peter Salner. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV; Dokumentačné stredisko holokaustu; Marenčin PT, spol. s r.o., 2019. 256 s. ISBN 978-80-569-0449-7.

edície rozhovorov LÉGO *Na ceste k poznaniu. Dušan Kováč o slovenskom dejepisectve s Miroslavom Michelom*, ktorý predstavuje jedného z najvýznamnejších slovenských historikov Dušana Kováča. Vznikla tak séria rozhovorov s Dušanom Kováčom o dejinách slovenskej historiografie, o príbehu historika od čias detstva, o jeho štúdiu a študijnej dráhe, o jeho zamestnaniach a všeobecne o pracovných a spoločenských pomeroch. Knihu podporil projekt VEGA Fenomén politickej dôvery a nedôvery v prostredí studenej vojny.³⁶

Publikačná činnosť ústavu v rámci ústavných projektov, medzinárodných projektov i mimoprojektovej činnosti

Aj tu bola publikačná činnosť ústavu v uplynulom období bohatá a rozsiahla. Výsledkom je okolo dvadsať vydaných individuálnych i kolektívnych monografií a zborníkov zo starších, ale i novších a najnovších dejín s rôznorodou tematikou.

Okrúhle výročia už tradične prajú vzniku množstva prác, ktoré by mali byť oslavou historických osobností či udalostí. Kolektív autorov pod vedením Damiely Kodajovej vydal publikáciu o dejinách spolku *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Ide o prvú súhrnnú publikáciu o najstaršom spolku slovenských žien. Predstavuje kľúčové i menej známe osobnosti spolku, jeho poslanie i bohatú kultúrnu a osvetovú činnosť od jeho založenia v roku 1869 až po súčasnosť. Na knihe autorsky participovali Anna Falisová, Karol Hollý, Daniela Kodajová a Gabriela Dudeková Kováčová.³⁷

Je potešiteľné, že aj v uplynulom období rástol počet prác venovaných viac či menej známym osobnostiam našich národných dejín. József Demmel vo svojej publikácii *A kettős identitás ára : A békéscsabai Szeberényi Gusztáv és a nemzetiségi kérdés a 19. századi evangélikus egyházban* sleduje osudy cirkevného hodnostára a superintendanta v Békešskej Csabe Gustáva Adolfa Szeberényiho na pozadí zložitej národnostnej problematiky v Uhorsku.³⁸ Kniha vyšla v roku 2019 v rámci edičnej rady Kor/ridor könyvek (Kor/ridor knihy) so zameraním na výskum dejín menšín na slovenskom a maďarskom území. V poslednej dobe predstavuje čitateľom historické práce prinášajúce do vzájomnej diskusie o spoločných dejinách nové poznatky a nespracované či obchádzané témy.

36 KOVÁČ, Dušan – MICHELA, Miroslav. *Na ceste k poznaniu : Dušan Kováč o slovenskom dejepisectve s Miroslavom Michelom*. Zodpovedný redaktor Jakub Drábik. Bratislava: HADART Publishing, 2020, 227 s. LÉGO, 2. zväzok. ISBN 978-80-999941-28-2.

37 *Živena: 150 rokov Spolku slovenských žien*. Zostavila Daniela Kodajová. Bratislava: SLOVART, 2019. 303 s. ISBN 978-80-556-4149-2.

38 DEMMEL, József. *A kettős identitás ára : A békéscsabai Szeberényi Gusztáv és a nemzetiségi kérdés a 19. századi evangélikus egyházban*. Békéscsaba: Magyarországi Szlovákok kutatóintézet, 2019. 163 s. ISBN 978-615-5330-02-5.

Kniha Romana Holeca *Trianon. Triumf a katastrofa* mapuje zložitú cestu Maďarov na začiatku 20. storočia počas prvej svetovej vojny a hodnotí ju zo slovenského pohľadu. Autor rozoberá vnútornú politiku pred vojnou, agresívne ciele Uhorska počas nej a definitívnu porážku štátu, ktorá viedla k jeho rozpadu a turbulentné udalosti roku 1919, keď si Slovensko hľadalo cestu k novému štátu a nestabilné Maďarsko sa potácalo od ľavicového k pravicovému extrémizmu.³⁹

Aj ďalšia monografia *Hlinka. Otec národa?* je z pera Romana Holeca. Je venovaná významnej, no rozporuplnej osobnosti našich dejín Andrejovi Hlinkovi. Osobnosť Andreja Hlinku počas jeho života, ako aj desaťročia po ňom rozdeľovala a rozdeľuje spoločnosť i historikov až do dnešných dní. Autor predkladá čitateľom svoje úvahy o jeho životnom príbehu, postojoch, ambíciách, úspechoch i prehrách a snaží sa odmytologizovať a oddémonizovať túto kontroverznú osobnosť.⁴⁰

Po úspešnej knihe Jakuba Drábika *Fašista. Příběh sira Oswalda Mosleyho* pribudla do slovenskej historiografie nová prehľadová práca autora *Fašizmus*, mapujúca tentokrát fašistickú ideológiu. Autor sa sústredil na ideológiu hnutí (najmä taliansky, nemecký, britský a československý fašizmus) a snažil sa postrehnúť, ako sa formoval ich program a ako sa uplatňovala z neho vyplývajúca snaha o totalitné ovládanie spoločnosti. Autorovi sa tu podarilo sumarizovať najnovšie výsledky slovenskej i svetovej historiografie a podať čitateľom plnohodnotný prehľad vývoja fašizmu, ktorý v našej historiografii doteraz chýbal.⁴¹

Publikácia *Tisovi poza chrbát. Příběhy odporu voči ľudáckemu režimu* prináša čitateľom súbor dojímavých mikropříbehov ľudí a ich odporu voči ľudáckej Slovenskej republike. Vypovedá o podstate režimu a hrdinstve jednotlivcov i rodín, ktorí napriek hrozbe neraz riskovali svoje životy. Knihu zostavil Jozef Hyrja a autorsky sa na nej podieľali Filip Pavčík a Martin Posch.⁴²

Téma úteku a migrácie sa stala v posledných rokoch frekventovanou a aktuálnou nielen u nás, ale aj v stredoeurópskom priestore. Michal Schvarc a Martina Fiamová autorsky participovali na publikácii *Die Evakuierung der Deutschen aus der Slowakei 1944/45. Verlauf, Kontexte, Folgen*. Na príklade Nemcov na Slovensku sa pokúsili objasniť pozadie, priebeh a súvislosti nemeckej evakuácie v rokoch 1944 – 1945.⁴³

39 HOLEC, Roman. *Trianon – triumf a katastrofa*. Bratislava: Marenčin PT, 2020. 349 s. ISBN 978-80-569-0588-3.

40 HOLEC, Roman. *Andrej Hlinka. Otec národa?* Bratislava: Marenčin PT, 2019. 318 s. ISBN 978-80-569-0440-4.

41 DRÁBIK, Jakub. *Fašizmus*. Bratislava: Vydavateľstvo Premedia, 2019. 643 s. ISBN 978-80-8159-781-7.

42 *Tisovi poza chrbát: príbehy odporu voči ľudáckemu režimu*. Editor Jozef Hyrja. HADART Publishing, 2020. 350 s. ISBN 978-80-99941-25-1.

43 ZÜCKERT, Martin – SCHVARC, Michal – FIAMOVÁ, Martina. *Die Evakuierung der*

Publikácia Slavomíra Michálka a Michala Štefanského *Age of Fear. The Cold War and Its Influence on Czechoslovakia 1945–1968* podáva najnovšie výsledky výskumu obdobia studenej vojny v povojnovom svete až do roku 1968 z pohľadu malej krajiny. Prináša nové inšpirácie a pohľady z archívov a knižníc. Je určená nielen odbornej verejnosti, ale aj pre anglicky hovoriacich študentov študujúcich súčasné dejiny strednej Európy.⁴⁴

Čechoslovakizmus patrí medzi sporné pojmy českých a slovenských dejín. Pre jedných je vnímaný ako snaha o presadenie českej nadvlády na Slovensku, pre iných predstavuje symbol zápasu o republiku a štátno-politickú existenciu v medzivojnovom období. Publikácia popredných českých a slovenských historikov *Čechoslovakizmus* zbavuje čechoslovakizmus jeho emocionálnych nánosov a vníma ho ako dôležitý koncept, ktorého premeny a kultúrno-politické súvislosti sleduje od polovice 19. storočia až po rozpad Československa 1993. Na publikácii editorsky participoval Adam Hudek a autorsky Róbert Arpáš, Juraj Benko, Matej Hanula, Adam Hudek, Karol Hollý, Miroslav Michela, László Vörös.⁴⁵

V uplynulých dvoch rokoch sa konali pravidelné stretnutia komisií historikov. Výstupom ich spoločných zasadnutí sú konferenčné zborníky a ročenky. Editor-sky (zostavovateľsky) i autorsky sa nich podieľali viacerí pracovníci Historického ústavu SAV. Roman Holec je spolueditorom i spoluautorom troch zborníkov venovaných „osmičkovým“ výročiam republiky *Roky 1848 – 1938 – 1948 – 1968. Ich priebeh, dohry a reflexia v spoločných dejinách*, *Vnitřní migrační pohyby v Československu v kontextu Česko-slovenských vzťahů* a *Doprava v kontexte česko-slovenských vzťahov v 20. storočí*, ktoré uverejnila „osmičková“ Česko-slovenská historická ročenka v rámci činnosti česko-slovenskej/slovensko-českej komisie historikov. Okrem Romana Holeca sa autorsky na ročenke podieľali aj Dušan Kováč, Miroslav Sabol a Ľudovít Hallon. „Osmičková“ ročenka je zároveň symbolicky venovaná aj „osmičkovému“ jubileu významného slovenského historika Ivana Kamenca, ktorý venoval výskumu Československa celý svoj vedecký život.⁴⁶

Deutschen aus der Slowakei 1944/45: Verlauf, Kontexte, Folgen. München: Vandenhoeck & Ruprecht, 2019. 341 s. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, 139. ISBN 978-3-525-31075-5. ISSN 0530-9794.

44 MICHÁLEK, Slavomír – ŠTEFANSKÝ, Michal. *Age of Fear: The Cold War and Its Influence on Czechoslovakia 1945–1968.* Stuttgart: ibidem Verlag, 2019. 400 s. ISBN 978-3-8382-1285-2.

45 *Čecho/slovakizmus.* Editors Adam Hudek, Michal Kopeček, Jan Mervart. Praha: vyd. NLN; Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019. 478 s. ISBN 978-80-7422-679-3.

46 *Roky 1848 – 1918 – 1938 – 1948 – 1968: ich priebeh, dohry a reflexia v spoločných dejinách.* Editors Roman Holec, Vladimír Goněc. In *Česko-slovenská historická ročenka 2017–2018.* Bratislava: Ústav politických vied SAV: Česko-slovenská komisia historikov. VEDA, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 15-158. ISBN 978-80-224-1712-9; *Vnitřní migrační pohyby v Čes-*

V rokoch 2019 – 2020 nezháľala ani nemecko-česká a nemecko-slovenská komisia historikov, ktorá vydala dve publikácie zo svojich spoločných zasadnutí, a to *Rok 1989 v nemecko-česko-slovenskom kontexte* a *Uprchlíci a azylanti v zemi susedů: Československo a Německo v letech 1933 až 1989*, na ktorých editorsky participovala Edita Ivaničková. Autorsky do zborníkov prispeli Adam Hudek, Edita Ivaničková, Dušan Segeš, Slavomír Michálek a Zuzana Poláčková.⁴⁷

V neposlednom rade treba spomenúť aj encyklopedickú a populárno-vedeckú knižnú produkciu, na ktorej autorsky alebo editorsky participoval značný počet pracovníkov ústavu.

Pracovníci Historického ústavu SAV sa výskumom a hodnotením dejín Slovenskej republiky 1939 – 1945 zaoberajú už dlhodobo a systematicky. V ostatných rokoch k sledovanej problematike vydali viacero monografií a veľký počet vedeckých štúdií. Najnovšie kolektív autorov z HÚ SAV (Martina Fiamová, Ľudovít Hallon, Ján Hlavinka, Ľubica Kázmerová, Jaroslava Roguľová, Michal Schvarc, Miroslav Sabol) pod vedením Ľudovíta Hallona v spolupráci s Vojenským historickým ústavom v Bratislave a Ottovým nakladateľstvom v Prahe vytvoril čitateľsky zrozumiteľné a príťažlivé historické dielo *Kronika Slovenského štátu 1939 – 1945* podľa vzoru chronologických obrázkových kroník. Hlavnú textovú líniu heslovito dopľňa chronologický prehľad udalostí vrátane diania na medzinárodnej politickej scéne. Publikácia ponúka čitateľskej verejnosti množstvo kvalitného obrazového materiálu s veľkým podielom doteraz neuverejnených fotografií a iných obrázkov.⁴⁸

Po úspešnom vydaní publikácie *História zadnými dverami. Nezvyčajné príbehy zo slovenských a svetových dejín* pripravili pracovníci ústavu ďalší zväzok

koslovensku v kontextu česko-slovenských vzťahů. Editors Vladimír Goněc, Roman Holec; In *Česko-slovenská historická ročenka 2017–2018*. Bratislava: Ústav politických vied SAV; Česko-slovenská komisia historikov; VEDA, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 159 – 232. ISBN 978-80-224-1712-9; Doprava v kontexte česko-slovenských vzťahov v 20. storočí. Editors Roman Holec, Vladimír Goněc. In *Česko-slovenská historická ročenka 2017–2018*. Bratislava: Ústav politických vied SAV; Česko-slovenská komisia historikov; VEDA, vydavateľstvo SAV, 2018, s. 233 – 319. ISBN 978-80-224-1712-9.

47 *Rok 1989 v nemecko-česko-slovenskom kontexte*. Editori Edita Ivaničková, Miloš Řezník, Volker Zimmermann. Bratislava: VEDA vydavateľstvo SAV; Historický ústav SAV pre Slovensko-nemeckú a Česko-nemeckú komisiu historikov, 2019. 188 s. ISBN 978-80-224-1783-9; *Uprchlíci a azylanti v zemi susedů: Československo a Německo v letech 1933 až 1989*. Editors Detlef Brandes, Edita Ivaničková, Jiří Pešek. Praha: Masarykův ústav: Archiv AV ČR, 2019. 326 s. Česko-německá komise historiků. ISBN 978-80-88304-04-3.

48 HALLON, Ľudovít – BAKA, Igor – FIAMOVÁ, Martina – HLAVINKA, Ján – KÁZMEROVÁ, Ľubica – ROGUĽOVÁ, Jaroslava – SABOL, Miroslav – SCHVARC, Michal. *Kronika Slovenského štátu 1939 – 1941*. Praha: Ottovo nakladateľství; Bratislava: Historický ústav SAV; Vojenský historický ústav, 2019. 271 s. ISBN 978-80-7451-754-9.

*História zadnými dverami. Nezvyčajné príbehy zo slovenských a svetových dejín II.*⁴⁹ Autori ponúkli čitateľom množstvo pútavých, neraz úsmevných ale aj tragických príbehov a zaujímavých faktov z minulosti. Na publikácii pod vedením Slavomíra Michálka autorsky participovali Martina Benčuríková, Peter Bystrický, Daniela Dvořáková, Marek Druga, Diana Duchoňová, Michal Ďurčo, Anna Falisová, Martina Fiamová, Anna Fundárková, Štefan Gaučík, Milan Georgievski, Ľudovít Hallon, Matej Harvát, Tomáš Homoľa, Miriam Hlavačková, Angelika Herucová, Karol Hollý, Ján Hlavinka, Pavol Hudáček, Tomáš Janura, Vlasta Jaksicsová, Ivona Kollárová, Eva Kowalská, Michal Kšiňan, Ingrid Kušniráková, Tünde Lengyelová, Miroslav Londák, Žofia Lysá, Elena Mannová, Slavomír Michálek, Linda Osyková, Jan Pešek, Miroslav Sabol, Stanislav Sikora, Ján Steinhübel, Peter Szalay, Peter Šoltés, Martin Štefánik, Agáta Šústová Drellová, Marína Zavacká, Dušan Zupka.

Viacerí pracovníci ústavu participovali na tvorbe učebníc a učebných textov. Martin Posch autorsky spolupracoval na príprave dvojdielnej publikácie *Všetko malo byť inak. Slovensko po roku 1945*, ktorá vyšla v rámci programu Sokratov inštitút pre študentov, učiteľov a rodičov ako doplnkové čítanie dejepisu. Prináša osobné príbehy, spomienky i nové inšpirácie a zdroje pre diskusie, podnety a pátranie po minulosti. Metodická príručka ponúka čitateľom rôzne zadania a úlohy pre učiteľov, podnety na zamyslenie a pod.⁵⁰ Dušan Kováč sa autorsky podieľal na tvorbe učebnej pomôcky dejepisu pre študentov *Deutsche, Tschechen und Slowaken im 20. Jahrhundert : Materialien für den Geschichtsunterricht*.⁵¹

Ján Hlavinka editorsky spolupracoval na príprave a vydaní pamätí *Alexander Bachnár. Mojich sto rokov* o životných osudoch Alexandra Bachnára.⁵² Na pub-

49 *História zadnými dverami: nezvyčajné príbehy zo slovenských a svetových dejín*. Zostavil Slavomír Michálek. Bratislava: Premedia, 2018. ISBN 978-80-8159-680-3; *História zadnými dverami II.: nezvyčajné príbehy zo slovenských a svetových dejín*. Editor Slavomír Michálek. Bratislava: Premedia, 2020. 557 s. ISBN 978-80-8159-892-0.

50 ŠIMEČKA, Martin Milan – POSCH, Martin – BOHUŠ, Michal. *Všetko malo byť inak : Slovensko po roku 1945*. Bratislava: Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica, 2019. 218 s. ISBN 978-80-972962-3-0; ŠIMEČKA, Martin Milan – POSCH, Martin – BOHUŠ, Michal. *Všetko malo byť inak: Slovensko po roku 1945. Metodická príručka. Otázky, zadania, tipy na pátranie a premýšľanie*. Zvolen: Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica, 2019. 114 s. ISBN 978-80-972962-4-7.

51 *Deutsche, Tschechen und Slowaken im 20. Jahrhundert : Materialien für den Geschichtsunterricht*. Hg. Martin Schulze Wessel, Miloš Řezník, Dušan Kováč; mitarbeit von Stefan Stadler. Frankfurt am Main: Wochenschau Verlag, 2020. 423 s. Geschichte Unterrichten. ISBN 978-3-7344-0852-6.

52 *Alexander Bachnár. Mojich sto rokov*. Editori Soňa Gyarfášová, Ján Hlavinka, Stanislav Mičev, Alexandra Tóthová Bachnárová. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2019. 247 s. ISBN 978-80-89514-67-0.

likácii *Stretnutie tých, čo prežili ŠOA* autorsky participoval Filip Pavčík. Kniha zachytáva osobné príbehy a spomienky ľudí, ktorí prežili holokaust.⁵³

Publikácia Daniely Dvořákovkej *Stopy dávnej minulosti. Nenapísaná kniha (O láske, práci a histórii)* je knihou spomienok na jej nedávno zosnulého manžela, spisovateľa, historika, publicistu Pavla Dvořáka.⁵⁴

Aj v uplynulých dvoch rokoch pre veľký záujem odbornej i laickej čitateľskej verejnosti vychádzali v domácich aj v zahraničných vydavateľstvách prepracované a doplnené vydania publikácií našich autorov. Ide o odborné monografie Ivana Kamenca *Po stopách tragédie*⁵⁵ a dve publikácie Dušana Kováča *Milan Rastislav Štefánik a Maurice Janin: príbeh priateľstva*⁵⁶ a *Milan Rastislav Štefánik. Krátky životopis*.⁵⁷ Michal Kšiňan vydal druhé vydanie knihy *Milan Rastislav Štefánik*.⁵⁸

* * *

K publikačným aktivitám ústavu nepochybne patrí aj vydávanie časopisov. Historický ústav SAV bol v rokoch 2017 – 2018 vydavateľom alebo spoluvydavateľom viacerých významných medzinárodných i domácich vedeckých a odborných časopisov. Formou vedeckých štúdií, článkov, materiálov, recenzií a odborných diskusií do nich pravidelne prispievali pracovníci ústavu i domáci a zahraniční odborníci.

Na prvom mieste treba spomenúť jeden z najstarších a najvýznamnejších vedeckých časopisov na Slovensku, týkajúci sa dejín *Historický časopis: vedec-*

-
- 53 POLOVKOVÁ, Sandra – JURČIŠINOVÁ, Kristína – PAVČÍK, Filip. *Stretnutie tých, čo prežili ŠOA*. Bratislava: Post Bellum, 2018. 280 s. ISBN 978-80-973262-03.
- 54 DVOŘÁKOVÁ, Daniela – DVOŘÁK, Pavel. *Stopy dávnej minulosti 10: nenapísaná kniha (o láske, práci a histórii)*. Budmerice: Vydavateľstvo RAK, 2019. 246 s. ISBN 978-80-85501-73-5.
- 55 KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Druhé, rozšírené vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Premedia, 2020. 295 s. ISBN 978-80-8159-188-4. Prvé vydanie vyšlo v roku 1991: KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava: Archa, 1991, 285 s. ISBN 80-7115-015-0.
- 56 KOVÁČ, Dušan. *Milan Rastislav Štefánik a Maurice Janin: príbeh priateľstva*. Druhé doplnené a upravené vydanie. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020. 224 s. ISBN 978-80-224-1805-8. Prvé vydanie vyšlo v roku 2001: KOVÁČ, Dušan. *Štefánik a Janin: príbeh priateľstva*. Bratislava: DILEMA, 2001, 163 s. ISBN 80-968413-8-6.
- 57 KOVÁČ, Dušan. *Milan Rastislav Štefánik: krátky životopis*. 2. rozšírené doplnené vydanie. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020. 167 s. ISBN 978-80-224-1828-7. Prvé vydanie vyšlo v roku 1996: KOVÁČ, Dušan. *Milan Rastislav Štefánik: krátky životopis*. Budmerice: Vydavateľstvo RAK, 1996, 79 s. ISBN 80-85501-10-4.
- 58 KŠIŇAN, Michal. *Milan Rastislav Štefánik*. 2. vydanie. Bratislava: Lindeni. Albatros Media Slovakia, 2019. 63 s. ISBN 978-80-566-1015-2. Prvé vydanie vyšlo v roku 2012: KŠIŇAN, Michal. *Milan Rastislav Štefánik*. Brno; Praha: Vydavateľstvo CPress, 2012, 63 s. ISBN 978-80-264-0114-8.

ký časopis o dejinách Slovenska a strednej Európy, ktorý vychádza už od roku 1953. Pôvodne vychádzal ako štvrťročník (+ Supplement v angličtine), v roku 2020 však vyšiel šesťkrát, pričom piate a šieste číslo bolo v anglickom jazyku. Hlavným redaktorom je Dušan Kováč a medzinárodnú redakčnú radu tvorí 19 renomovaných historikov. Časopis je dlhodobo indexovaný a citovaný vo viacerých významných medzinárodných bibliografických databázach, z ktorých najdôležitejšie sú Web of Sciences, Current Contents (od roku 1968) a Scopus (od roku 2002). V rokoch 2019 – 2020 v ňom bolo publikovaných približne šesťdesiat vedeckých a odborných štúdií a recenzií našich pracovníkov.⁵⁹

Druhým časopisom, ktorého vydavateľom je Historický ústav SAV je internetový časopis *Forum Historiae: časopis a portál pre históriu a príbuzné spoločenské vedy*, ktorý je projektom mladšej generácie historikov ústavu. Šéfredaktorom je Ladislav Vörös a redakčnú radu tvorí dvadsaťpäť slovenských a zahraničných vedeckých odborníkov. Časopis vychádza dvakrát do roka a jeho jednotlivé čísla sú monotematické. Hoci je v prvom rade historickým časopisom, cielene sa snaží o interdisciplinaritu. Spoluautormi jednotlivých čísel FH sú okrem historikov aj sociológovia, sociálni a kultúrni antropológovia, filozofi, teoretici umenia, architekti a bádatelia z rôznych ďalších humanitných a spoločenských vied. Prvé číslo FH z roku 2019 je venované problematike holokaustu *Autonómia Slovenska 1938 – 1939 : Počiatková fáza holokaustu a perzekúcií*. Spoluzostavovateľkou je Martina Fiamová a autorsky sa na ňom podieľali Martina Fiamová, Katarína Mešková Hradská a Michal Schvarc.⁶⁰ Témou druhého čísla FH je problematika stredovekých dejín *Verní a neverní kráľovi* a zostavili ho Angelika Herucová a Pavol Hudáček. Autorsky na ňom participovali z HÚ SAV: Peter Bystrický, Marek Druga, Matej Harvát, Angelika Herucová, Pavol Hudáček a Dušan Zupka.⁶¹ Prvé číslo FH v roku 2020 prinieslo tému *Why Fanzines? Perspectives, Topics and Limits in Research on Central Eastern Europe* a zostavovateľsky sa na ňom podieľal Miroslav Michela.⁶² Michela je aj spoluzo-

59 *Historický časopis : Historického ústavu SAV (do r.2012) : vedecký časopis o dejinách Slovenska a strednej Európy (od r. 2012)*. Hlavný redaktor Dušan Kováč. Bratislava: Historický ústav SAV, 1953 ISSN 0018-2575.

60 *Autonómia Slovenska 1938 – 1939 Počiatková fáza holokaustu a perzekúcií*. *Forum Historiae*, 2019, 13, č. 1 [elektronický zdroj]. Zostavovatelia Martina Fiamová- Michaela Lónčíková. Bratislava: Historický ústav SAV, 2019. Dostupné na internete: <<http://forumhistoriae.sk/casopis>>.

61 *Verní a neverní kráľovi*. *Forum Historiae*, 2019, roč. 13, č. 2 [elektronický zdroj]. Zostavovatelia Angelika Herucová, Pavol Hudáček. Bratislava: Historický ústav SAV, 2019. Dostupné na internete: <<http://forumhistoriae.sk/casopis>>.

62 *Why Fanzines? Perspectives, Topics and Limits in Research on Central Eastern Europe*. *Forum Historiae*, 2020, roč. 14, č. 1 [elektronický zdroj]. Zostavovatelia Miroslav Michela, Karel Šima. Bratislava: Historický ústav SAV, 2019. Dostupné na internete: <<http://forumhis>>.

stavovateľom druhého čísla FH v roku 2020 pod názvom *Self-publishing and Building Glocal Scenes: Between State Socialism and Neoliberal Capitalism*.⁶³

Historický ústav SAV naďalej pokračuje vo vydávaní periodika *Historické štúdie: ročenka Historického ústavu SAV*, ktorej hlavnou redaktorkou v rokoch 2019 – 2020 je Ingrid Kušnieráková. V poslednom období jednotlivé čísla zvyknú mať jeden alebo i viac tematických okruhov. V roku 2019 vydaná ročenka č. 53 obsahuje tému *Historické a kultúrne dedičstvo rodu Pálffy*. Autorsky do nej prispeli Diana Duchoňová, Anna Fundárková, Štefan Gaučík, Roman Holec, Ingrid Kušnieráková.⁶⁴ V roku 2020 je ročenka č. 54 venovaná sociálnej problematike *Vývoj ústavnej a mimoustavnej starostlivosti o sociálne odkázané deti v Uhorsku*. Autorsky na nej participovali z HÚ SAV Diana Duchoňová, Štefan Gaučík, Ivona Kollárová, Daniela Kodajová, Ingrid Kušnieráková a Peter Macho.⁶⁵

Od roku 2018 k už uvedeným časopisom vydávaným HÚ SAV pribudlo ďalšie periodikum, a to *Architektúra & Urbanizmus*. Ide o časopis, ktorý vychádza už od roku 1967 v slovenčine, češtine a angličtine a je indexovaný vo významných medzinárodných bibliografických databázach, ako sú WOS, Current Contents, Scopus a ďalšie. Do mája 2018 bol jeho vydavateľom Ústav stavebníctva a architektúry SAV. Hlavným redaktorom je Matúš Dulla a editorkou Henrieta Moravčíková. Publikuje štúdie z oblasti teórie modernej a súčasnej architektúry a urbanizmu a zameriava sa na súčasný stav, históriu, filozofiu a kultúru architektúry a urbanizmu.⁶⁶

Občianske združenie HISTÓRIA v spolupráci s Historickým ústavom SAV a Slovenskou historickou spoločnosťou naďalej pokračovalo vo vydávaní vedecko-populárneho časopisu *História: revue o dejinách spoločnosti*, do ktorého

toriae.sk/casopis>.

63 *Self-publishing and Building Glocal Scenes: Between State Socialism and Neoliberal Capitalism*. *Forum Historiae*, 2020, roč. 14, č. 2 [elektronický zdroj]. Zostavovatelia Miroslav Michela, Karel Šima. Bratislava: Historický ústav SAV, 2019. Dostupné na internete: <<http://forumhistoriae.sk/casopis>>.

64 *Historické štúdie : ročenka Historického ústavu Slovenskej akadémie vied : Annual of the Historical Institute of the Slovak Academy of Sciences : Jahrbuch des Historischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften*, 2019, č. 53. ISBN 978-80-224-0991-9. ISSN 0440-9515.

65 *Historické štúdie : ročenka Historického ústavu Slovenskej akadémie vied : Annual of the Historical Institute of the Slovak Academy of Sciences : Jahrbuch des Historischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften*, 2020, č. 54. ISBN 978-80-224-0991-9. ISSN 0440-9515.

66 *Architektúra & urbanizmus = Architektúra & Urbanizmus: journal of architectural and town-planning theory*. Hlavný redaktor Matúš Dulla. Editor Henrieta Moravčíková. Bratislava: Historický ústav SAV. ISSN 0044-8680.

v hojnóm počte prispievali aj pracovníci z Historického ústavu SAV. Šéfredaktorom je Miroslav Fabricius a redakčnú radu tvorí 19 odborníkov z oblasti histórie a príbuzných vedných odborov.⁶⁷

* Štúdiá vznikla v rámci ústavnej úlohy Historického ústavu SAV (2019 – 2021) *Historiografia v Historickom ústave SAV* a grantového projektu VEGA 2/0129/18 *Panovnícka moc v stredoveku. Vývoj panovníckej moci od veľkomoravských kniežat po kráľov neskorého stredoveku*.

PhDr. Mária Ďurková
Historický ústav SAV
P. O. Box 198 Klemensova 19, 814 99 Bratislava
e-mail: histdurk@savba.sk

67 Literatúra uvádzaná v štúdií je výstupom z programu EPCA (evidencia publikačnej činnosti v SAV) za roky 2019 – 2020 s dodatkami za rok 2018 a jej popis zodpovedá príslušnej smernici SAV č. 303/A/2015 o evidencii a kategorizácii publikačnej činnosti a ohlasov.